

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ У СИСТЕМІ ФОРТЕПІАННОГО НАВЧАННЯ

У статті подається загальний аналіз розвитку фортепіанної педагогіки. Висвітлено передумови становлення фортепіанного виконавства. Визначено основні етапи формування науково-методичного досвіду в галузі фортепіанної освіти. Обґрунтовано актуальність дослідження процесу еволюційних змін у сфері фортепіанного навчання. Розкрито значимість науково-методичних напрацювань видатних музикантів-педагогів. Виділено пріоритетні принципи інструментального навчання у відповідні історичні періоди. В контексті сучасних тенденцій реорганізації фортепіанної освіти розглянуто проблеми впровадження сучасних інформаційних технологій та дистанційного навчання.

Ключові слова: науково-методичні підходи, еволюційний розвиток, музичне виконавство, історичний етап розвитку, фортепіанна освіта, аналіз.

Музичне мистецтво третього тисячоліття, переживаючи момент кардинальної трансформації, постає важливим інструментом забезпечення соціальної гармонії та духовно-культурного відродження. Радикальні соціально-економічні перетворення останніх десятиліть в Україні вимагають від системи музичної освіти більш гнучкого, випереджаючого реагування на зміни в соціокультурному середовищі, адаптації до них, упровадження інноваційних науково-методичних підходів у процес інструментально-виконавського навчання. Визначальним є звернення до науково-методичного досвіду як системоутворювального фактора сучасної інструментально-виконавської підготовки. За умов переосмислення усталених традицій, педагогічної спадщини, історичного розвитку музично-виконавського мистецтва відкриваються широкі можливості для винайдення ресурсів збагачення та подальшого розвитку теорії та практики музичного виконавства.

Ґрунтовний науковий доробок багатьох поколінь охоплює численні праці, присвячені вивченню історичних (О. Алексєєв, Н. Гуральник, Н. Кашкадамова), психологічних (Є. Назайкінський, В. Петрушин, Ю. Цагареллі), соціологічних (Т. Адорно, Н. Жайворонок) в аспекті вмузичного виконавства. Проблеми інструментально-виконавської підготовки розглядаються в контексті дослідження процесів становлення виконавської майстерності музиканта (М. Давидов, Є. Йоркіна, О. Катрич, Г. Нейгауз); інтерпретації музичного твору (Н. Корыхалова, Є. Ліберман, Я. Мільштейн, В. Москаленко), формування музично-виконавського мислення (В. Медушевський, Г. Ципін, Б. Яворський); навчально-виконавської діяльності студентів вузів (В. Буцяк, Н. Мозгальова, Г. Падалка, О. Щолокова). Широкого розповсюдження в практичній роботі набули відомі методики навчання гри на музичному інструменті (Л. Баренбойм, Т. Беркман, Т. Воробкевич, Н. Любомудрова, Б. Міліч).

Потреба подальшої розробки науково-методичного підґрунтя для оновлення змісту інструментально-виконавської підготовки зумовлює необхідність всебічного вивчення закономірностей розвитку інструментального виконавства та функціонування у системі музично-педагогічної освіти, осмислення процесу еволюційних перетворень у сфері інструментально-виконавської діяльності. *Мета статті* – здійснити ретроспективний аналіз становлення та розвитку науково-методичних підходів у системі фортепіанного навчання, визначити основні етапи еволюції системи інструментально-виконавської, зокрема фортепіанної підготовки.

Відтворення цілісної картини розвитку інструментального виконавства передбачає знання про витоки його виникнення. Становлення музичної освіти охоплює значний історичний проміжок. Ще за часів античності сформувався розуміння музичного навчання як одного з головних аспектів загальної освіти; відбулося усвідомлення впливу музики на людську етику та психіку (Аристотель). Про високу оцінку музичної освіти свідчать і традиції перших українських освітніх закладів, де заняття музикою «не обмежувались її емоційним переживанням, слуханням і виконанням, а постійно супроводжувалися

пошуками технічних прийомів запису звуків, засобів музичного «висловлювання» ... усвідомленням закономірностей формальної структури музики»[1, с. 14].

Пошук нових форм організації музичної освіти, спричинивши поступовий перехід від сімейного, придворного та церковного музикування і навчання до сучасної музично-освітньої системи, сприяв розмежуванню музичної педагогіки на два напрямки – загальноосвітній і професійний. Попри відсутність сприятливих обставин для розвитку інструментального мистецтва, відбувається поступове становлення найважливіших форм музично-виконавської діяльності, які відіграли суттєву роль в історії інструментально-виконавства. Дослідники відзначають, що «незважаючи на недосконалість музичних інструментів, відносно примітивну музичну культуру у цілому, різноманіття сфер людської діяльності, в яких приймали участь музиканти-виконавці, було значно ширше, ніж в наш час» [2, с.4]. На становлення музично-виконавських традицій істотно вплинуло мистецтво імпровізації, що тривалий час залишалось панівною формою існування музичного мистецтва. Вагомим чинником еволюції музичного виконавства стали конкурсні змагання. Збільшення професійних виконавців і зростання масштабних концертних заходів сприяли розвитку концертної практики як самостійного виду музично-виконавської діяльності.

Модифікація форм та змісту музично-інструментального виконавства визначила тенденції розвитку музичної педагогіки. Ретроспективний аналіз зумовлює можливість дослідити особливості еволюції науково-методичних підходів у галузі інструментальної освіти. Використовуючи термін «еволюція» (лат. evolution – розгортання) для характеристики різних аспектів розвитку, вчені наголошують на специфіці еволюційного процесу, що містить у собі як кількісні, так і якісні перетворення, підкреслюють, що нова якість здебільшого є результатом попереднього етапу [3, с.553]. Так, накопичений музично-освітній досвід, ідеї музикантів-виконавців минулого, продовжуючи зберігати свою цінність, виступають орієнтиром у сучасних пошуках ефективних форм та методів інструментально-виконавського навчання.

Демократизація музичної культури та урізноманітнення форм музикування серед різних верств населення спричинили стрімкий розвиток професійної виконавської і педагогічної діяльності. Народившись наприкінці XVIII століття, фортепіанна педагогіка самим фактом свого відгалуження визначила основну спрямованість і суть тих змін, що відбуваються в області музичної культури з приходом нового історичного періоду. Процес розмежування і диференціації, повільну еволюцію якого можна спостерігати впродовж всього перехідного часу, з початком XIX століття інтенсифікується, поширюється на всі види музично-виконавської та педагогічної діяльності, стає головною рушійною силою розвитку фортепіанної педагогіки [4, с. 3–4].

Відомо, що педагогічні методи відповідного історичного періоду певним чином зумовлені його культурним розвитком та естетичними установками суспільства. Задовго до виникнення фортепіано важливе місце в музичній практиці майже всіх європейських країн зайняли клавикорд, клавесин та орган, які використовувалися не тільки для домашнього сольного і ансамблевого музикування, але й концертного виконання, гри у камерному ансамблі, супроводження урочистих церемоній. Саме в цей період розробляються важливі методичні положення, пов'язані зі специфікою гри на цих інструментах; формулюються вимоги відносно посадки, положення рук під час виконання, з'являються окремі трактати, де багато уваги приділяється проблемам опанування виконавськими прийомами.

Аналіз літератури показує, що основною ідеєю органно-клавірної педагогіки була спрямованість на виховання універсального музиканта, що передбачає поєднання в одній особі умінь імпровізатора, композитора, виконавця-інструменталіста, диригента, педагога. Головним у клавірному навчанні вважалось безпосереднє прилучення учнів до музики через гру на інструменті. Заняття клавірною грою закладали необхідний фундамент універсальної музичної освіти, були органічною частиною загального комплексного навчання і виховання майбутніх музикантів-професіоналів. Будучи глибоко прогресивною, ідея підготовки універсального музиканта вплинула на діяльність багатьох музикантів наступних століть і

визначила найважливіші підходи до інструментального навчання, що передбачають гармонічне поєднання художнього та технічного виховання.

Принципи, сформовані клавірною школою, стали підґрунтям для розквіту виконавського мистецтва класицизму. Геніальні твори Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. Бетховена відкрили широкі можливості для розвитку технічної майстерності виконавця, формування умінь змістовної та виразної гри. Необхідність цілеспрямованого розвитку виконавської техніки музиканта зумовила виникнення методичних праць, спрямованих на вирішення цих проблем (М.Клементі, Й.Н. Гумель). Особливої уваги заслуговують педагогічні напрацювання Л.Бетховена, що ґрунтуються на усвідомленні художньої глибини музики, відчутті її співзвучності власним естетичним переконанням, розумінні того, що «фортепіано може і співати, якщо грає виконавець, здатний відчувати»на протигагу тим, хто «чув у звучанні цього інструменту тільки арфу» [5, с. 150].

З початку ХІХ століття відбувається розмежування між професіями композитора, виконавця і педагога. У зв'язку з тим, що автори музичних творів значно повніше фіксували тепер свої творчі задуми в нотному тексті, виконавці практично перестали потребувати докладного навчання композиції та імпровізації. Разом з тим хвиля захоплення віртуозністю посилила вимоги до вдосконалення виконавської майстерності. Розвиток музичного інструментарію (створення і вдосконалення фортепіано) та зміни у соціокультурній сфері (поступове розмежування композиторської та виконавської діяльності) зумовили оновлення змісту фортепіанного навчання, змістивши центр уваги педагогів з формування універсального музиканта на цілеспрямовану підготовку виконавця-віртуоза.

Якісно новий етап в історії фортепіанної педагогіки та освіти пов'язаний з композиторською, виконавською та педагогічною діяльністю Ф.Шопена, Р.Шумана та Ф.Ліста, які створили «енциклопедію» нової фортепіанної техніки. Змінивши уявлення відносно виражально-звукових можливостей фортепіано, видатні митці розробили нові виконавські принципи та прийоми, що ґрунтувалися на повному підкоренні техніки загальному художньому задуму твору. Висунувши на перший план ідеї творчого розвитку особистості, визнавши головним критерієм виконавської майстерності досконале втілення почуттів, педагоги ХІХ століття внесли кардинальні зміни в методикау фортепіанного навчання і значною мірою визначили подальший розвиток фортепіанної освіти.

Одночасно із західно-європейською починає розвиватися українська фортепіанна педагогіка (В. Барвінський, Г. Беклемішев, Ф. Блуменфельд, В. Пухальський, Р. Савицький). Необхідно зазначити, що відмінною рисою українського фортепіанного виконавства на перших етапах його формування (друга половина ХVІІІ - перша половина ХІХ століття) була перевага аматорського музикування. Піднесенню фортепіанної освіти сприяли «освічені аматори». На сторінках друкованих видань, крім постановки загальних питань про сутність музики та її місця у системі мистецтв, її впливу на людину, постійно обговорюються естетичні вимоги до виконання. Вищої оцінки музичних критиків заслуговує гра «приязна», «граційна», «душевна». Музичні смаки стосовно фортепіанного виконавства визначала національна культура вокального інтонування, адже мистецтво співу на інструменті найбільше відповідало принципу самовираження духовного світу українця. Прогресивною рисою вітчизняної педагогіки стає увага до змістовності виконання, критика «чистої» віртуозності як самоцілі [6].

У минулому столітті розпочалась реформа фортепіанної педагогіки, яка сьогодні набуває нових обертів. Увага педагогів-музикантів все більше зосереджується на формуванні людини і музиканта, поглибленому вивченні музичних здібностей учнів, науковому поясненні складних процесів художньої творчості, дослідженні естетики виконавського мистецтва. До найважливіших питань сучасної фортепіанної педагогіки відносять вирішення проблеми цілісного формування музикантів з позиції єдності психофізичного та фізіологічного розвитку, а центральним завданням навчання стає всебічне зміцнення слухової сфери та моторики, опора на музично-слухові та музично-стильові уявлення. Разом з тим підкреслюється роль рухових уявлень та корекції у

формуванні художнього образу, раціональної виконавської творчої техніки, автоматизації ігрових рухів.

Характерною особливістю сучасної фортепіанної педагогіки вважають значне розширення функцій педагога. Якщо раніше його основним завданням було навчання гри на інструменті та музичній грамоті, то у зв'язку з підвищенням ролі музичного мистецтва в суспільному житті посилились інші функції педагога-музиканта. До його дидактичних функцій стали відноситись вміння передавати своїм учням широкі знання, навички та уміння в галузі музичного виконавства і в цілому в художній культурі. З'являються нові джерела знань та засоби навчання, від учнів вимагається більше самостійності та вміння творчо застосовувати знання, адже тільки у самостійній роботі учні можуть засвоїти знання і способи діяльності, які проявляються в музичному навчанні. Розвиток науко-методичних підходів до фортепіанного навчання на початку XXI століття забезпечується як новаціями, так і спадкоємністю традицій, узагальненням накопиченого в історії музичної освіти теоретичного, емпіричного знання та його використанням для вирішення актуальних проблем сучасної виконавської підготовки.

Сьогодні у фортепіанній педагогіці формується специфічна інформаційна навчальна галузь. У зв'язку з цим перед педагогами-музикантами постає проблема переосмислення традиційної методичної системи інструментального навчання, суттєвого оновлення методичного забезпечення дисциплін інструментального циклу шляхом впровадження засобів, форм і методів навчання, відповідних запитам сьогодення. З розвитком інформаційних технологій в практиці інструментальної підготовки вагомим значення набувають програми, за допомогою яких можна здійснювати аранжування, створювати фонограми, редагувати нотний текст. Чисельність та розмаїття програмного забезпечення надає широкі можливості для забезпечення навчального процесу з урахуванням педагогічних цілей та рівня комп'ютерної грамотності студента.

Зорієнтовані на інтенсифікацію навчально-виховного процесу, сучасні інформаційні технології сприяють збагаченню арсеналу методичних засобів, апелюючи до візуалізації знань, індивідуалізації навчання, моделювання процесів і явищ, збільшення обсягу інформації завдяки використанню мультимедіа, урізноманітненню форм самоконтролю, тренування і самопідготовки, поглиблення міжпредметних зв'язків за допомогою інтеграції інформаційної та предметної підготовки студентів. Використання комп'ютерних технологій у процесі фортепіанного навчання живить процес вирішення виконавських та педагогічних завдань, а доступність комп'ютерної техніки, багатофункціональність програмного забезпечення створюють сприятливі умови для розвитку музично-виконавської творчості.

Докорінно змінивши зміст та способи організації навчального процесу, змістивши акценти в бік самостійно-пізнавальної діяльності, інформатизація освіти сприяла активному впровадженню дистанційних форм навчання в закладах вищої освіти. Специфіка фортепіанного навчання, що передбачає безпосереднє спілкування викладача і студента, ускладнює впровадження дистанційного навчання в процес виконавської підготовки музиканта, зумовлюючи цим неоднозначне ставлення до подібних освітніх технологій. Натомість ефективність використання дистанційного навчання з метою формування загальної культури, освіченості, інтелекту, розвитку аналітичного, творчого й рефлексивного мислення музиканта не викликає сумніву.

Важливим недоліком сучасної вищої музичної освіти вважається відсутність належних вмінь студентів вільно використовувати здобуті знання для розв'язання практичних завдань, аналізу нестандартних ситуацій. Це актуалізує потребу застосування у навчальному процесі методу проектів. За понад сторічну історію цей метод не тільки не застарів, а, навпаки, набув значно більшої популярності та актуальності. Доведено, що робота, організована на основі методу проектів, сприяє розвитку вольових, емоційних та комунікаційних якостей особистості. Позитивний вплив технології проектів відбивається на інтенсивному розвитку навичок художньої самоосвіти, вихованні світоглядних уявлень і ціннісних художніх орієнтацій.

Робота над проектом передбачає усвідомлення поставленої мети, оформлення задуму, розробку плану дій (організаційний момент) реалізацію задуму (робота за планом), підбиття підсумків. Такі завдання і етапи цілком відповідають специфіці концертно-виконавської діяльності музиканта, і сьогодні досить активно впроваджуються в сучасній педагогічній практиці. Для майбутнього фахівця оволодіння методом проектів може стати підґрунтям для опанування компетентністним підходом, задекларованим державними освітніми стандартами як обов'язковий компонент професійної підготовки музиканта-педагога.

Вивчення історії становлення теорії та методики фортепіанної освіти, аналіз розвитку фортепіанної педагогіки, допомагаючи глибше пізнати процес формування музичних традицій, сприяє вирішенню проблем сучасного фортепіанного навчання. Важливі методичні принципи, успадковані від попередніх поколінь, удосконалюються згідно вимог часу, зумовлюючи зміну форм та методів інструментальної роботи, наповнюючи новим змістом музично-освітній процес. Загальний огляд процесу еволюції науково-методичних підходів у системі фортепіанного навчання відкриває перспективи подальших пошуків, зорієнтованих на детальне вивчення певних авторських методик, наукового доробку відповідних історичних періодів.

Література

1. Рудницька О. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти / Оксана Петрівна Рудницька. – Київ: ІЗМН, 1998. – 248с.
2. Зильберквит М. А. Музыкально-исполнительское искусство / Марк Александрович Зильберквит. – Москва: Знание, 1982.- 56с.–Сер. «Искусство», №1
3. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – Москва: Политиздат, 1986. – 590 с.
4. Николаев А. А. Очерки по истории фортепианной педагогики и теории пианизма: Учеб.пособие для фортепиан. фак. муз. вузов/ Александр Александрович Николаев. – Москва: Музыка, 1980. – 112 с.
5. Альшванг А. Людвиг ван Бетховен. Очерк жизни и творчества / Арнольд Александрович Альшванг. – Москва: Сов.композитор, 1971. – 559 с.
6. Цыпин Г. Обучение игре на фортепиано / Геннадий Моисеевич Цыпин: Учеб.пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка и пение». – Москва: Просвещение, 1984. – 176 с.

Reference

1. Rudnits'ka O. Muzika í kul'tura osobistosti: problemi suchasnoyi pedagogíchnoyi osvity / Oksana Petrívna Rudnits'ka. – Kii'v: ÍZMN, 1998.– 248 s.
2. Zil'berkvit M. A. Muzykal'no-ispolnitel'skoye iskusstvo / Mark Aleksandrovich Zil'berkvit. – Moskva: Znaniye, 1982. – 56 s.–Ser. «Iskusstvo», №1
3. Filsofskiy slovar' / Pod red. I.T.Frolova. – Moskva: Politizdat, 1986. – 590s.
4. Nikolayev A. A. Ocherki po istorii fortepiannoy pedagogiki í teorii pianizma: Ucheb.posobiye dlya fortepian. fak. muz. vuzov / Aleksandr Aleksandrovich Nikolayev. – Moskva: Muzyka, 1980. – 112 s.
5. Al'shvang A. Lyudvig van Betkhoven. Ocherk zhizni í tvorchestva / Arnol'd Aleksandrovich Al'shvang. – Moskva: Sov.kompozitor, 1971. – 559 s.
6. Tsy-pin G. Obucheniye igre na fortepiano / Gennadiy Moiseyevich Tsy-pin: Ucheb.posobiye dlya studentov ped. in-tov po spets. № 2119 «Muzyka í peniye». – Moskva: Prosveshcheniye, 1984. – 176 s.

В статье дается общий анализ развития фортепианной педагогики. Освещены предпосылки становления фортепианного исполнительства. Определены основные этапы формирования научно-методического опыта в области фортепианной образования. Обоснована актуальность исследования процесса эволюционных изменений в сфере фортепианного обучения. Раскрыто значение научно-методических работ выдающихся музыкантов-педагогов. Выделены приоритетные принципы инструментального обучения в соответствующие исторические периоды. В контексте

современных тенденций реорганизации фортепианной образования рассмотрены проблемы внедрения современных информационных технологий и дистанционного обучения.

Ключевые слова: научно-методические подходы, эволюционное развитие, музыкальное исполнительство, исторический этап развития, фортепианная образование, анализ.

The article deals with the overall analysis of piano pedagogy. The prerequisites of piano performance formation are highlighted. The relevance of the research process of evolutionary change in piano teaching is substantiated. The rethinking of established performance traditions and educational heritage is seen as a resource to enrich the theory and practice of musical performance. The main stages of scientific and methodological experience in piano education are identified. It is noted that the teaching methods of appropriate historical period are caused by its cultural development and aesthetic attitudes of society. The importance of scientific and methodological developments of outstanding musicians-teachers is revealed. The priority principles of instrumental training, that caused dramatic changes in the content of piano technique, are highlighted. The actual problems of today piano education are shown. In the context of current trends of piano education reorganization the peculiarities of introduction of modern information technologies and forms of distance education in piano training are considered, and the developmental potential of projects method is disclosed. Based on a retrospective analysis it is proved that the evolution of scientific and methodological approaches in the piano education is provided by the combination of innovation with tradition.

Keywords: scientific and methodological approaches, evolutionary development, music performance, historical stage of development, piano education, analysis.

УДК 378.016:785

Гусейнова Л. В.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядаються педагогічні умови які необхідні й достатні для ефективного формування виконавської культури майбутнього вчителя музичного мистецтва. Створення їх полягає як у підготовці студента до майбутньої професійної діяльності, так і в забезпеченні необхідного середовища впродовж навчання у вузі. Ефективність формування виконавської культури музиканта-педагога визначається як зовнішніми так і внутрішніми умовами. Автор наголошує на важливості таких умов, як цілеспрямований розвиток мотиваційної сфери та вольових якостей; формування готовності до інструментально-виконавської діяльності; опора на метод активізації виконавської практики.

Ключові слова: педагогічні умови, виконавська культура, майбутній вчитель музичного мистецтва, формування виконавської культури, інструментально-виконавська діяльність, готовність до інструментально-виконавської діяльності.

Виховання в особі майбутнього фахівця одночасно музиканта-виконавця і музиканта-педагога – складний та багатоплановий процес, що залежить від спрямованості особистості, можливості її реалізації в педагогічно-виконавській діяльності, рівня освітньої підготовки, створених педагогічних умов. Необхідність виховувати саме музикою, за допомогою виконавського мистецтва, адже учитель музичного мистецтва уособлює виконавське мистецтво в школі й виконує відповідальну роль у розповсюдженні музики в дитячій аудиторії, потребує вільного володіння музичним інструментом, а отже - пильної уваги до формування виконавської культури студента, що передбачає з одного боку осягнення авторського змісту та створення власної виконавської концепції, з іншого - знаходження та